

Oponentský posudek disertační práce Mgr. Kamila Beera

Analýza a srovnání francouzské a německé plakátové propagandy za 1. světové války

Jaroslav J. Alt
FHS UK
2022

Cílem práce je charakteristika a srovnání vizuální formy válečné propagandy, především pak plakátové tvorby, jak byla v obou zemích, stojících v konfliktu proti sobě, koncipována a využívána. Student si v rámci komparace všimá obsahové stránky plakátů, akcentace konkrétních témat a motivů, dále pak jejich formálního zpracování včetně kompozičních konceptů, barevnosti i výtvarných technik, případně jejich polygrafického průmyslového zpracování.

V krátkém úvodu pan Beer rámcově představuje základní historická fakta, která vedla v roce 1914 na území Evropy k rozpoutání válečného konfliktu postupně se rozrůstajícího do konfliktu celosvětového.

V následující kapitole se, v obecnější širší podobě, věnuje termínu propaganda jako takovému. V historickém exkurzu se dostává až k přelomu 16. a 17. století. Hojně cituje či interpretuje zahraniční i domácí literaturu, kde se autoři snaží tento pojem a s ním spojenou problematiku definovat a charakterizovat. V této souvislosti upozorňuje na dvě základní polohy propagandy, pracující v rámci etiky jak s formou, která etická pravidla víceméně dodržuje, tak s formou, kde jsou využívány lži a záměrně matoucí fakta.

V kapitole *Obrazová propaganda* jsou ve zkratce uváděny příklady využívání vizuální formy propagandy v Persii i v Římě. V Evropě pak k jejímu výraznému uplatnění s rozvojem knihtisku. Zde student zmiňuje jako příklad šíření reformačních myšlenek. Jako další příklad využití obrazové propagandy v 19. a 20. století, v souvislosti se zdokonalováním technologií tisku, uvádí mimo jiné reakci britského tisku na indické povstání v roce 1857, či využití vizuální propagandy u obou válčících stran v době občanské války v Americe. Tištěný plakát a jeho odpovídající prezentace je vnímán jako (...) „přesvědčivý a pozitivní vzdělávací prostředek, který vytváří společenské a estetické rámce podobně jako sakrální umění v minulosti“ (citace Beerova textu, str. 6). Zde se pan Beer začíná zabývat i problematikou prezentace plakátu, tzn. jeho vhodným umístěním a formováním vhodného vizuálního jazyka, který u pozorovatele vzbuzuje velmi rychlé asociační reakce. Jak student konstatuje, v této chvíli hraje zásadní roli emocionální náboj obrazu a nikoli jestli to, co je zobrazené, je pravdivé. Z mého pohledu je toto konstatování velmi na místě a těší mě, že se student touto problematikou zabývá. Poukazuje tím na základní principy vztahu pozorovatele a obrazu při jejich vzájemné komunikaci. Jako pozorovatel se v rámci vizuálního vnímání snažím dobrat pravdy obrazu, nikoli pravdivosti zobrazení. Moje emocionalita směřuje k obrazu, který je formulován v první řadě linií, barevnou skvrnou, či barevným polem, dále pak akcentací vybraných dílčích prvků v rámci koncipování celkové kompozice. Dobře nastavená komunikace jednotlivých prvků obrazového prostoru plakátu a jejich hierarchizace představuje i při velmi krátkém pozorování silný emoční impuls. V této souvislosti zmiňuje pan Beer i roli metonymie. V kapitole se dále zabývá i faktory a metodami, které propaganda využívá, tak jak je formuluje ve svých textech Alfred McClung Lee. Mimo jiné jde o relevantnost zobrazované události, uvěřitelnost teorií spojených s událostí a zdůraznění důležitosti zprávy. Následuje relativně podrobný popis komunikačních metod, které jsou společné (vlastní) a srozumitelné jak běžnému člověku (= pozorovateli), tak profesionálnímu technikovi propagandy. Pan Beer ve své práci neopomíná ani fotografii, která

od počátku 20. století hraje při tvorbě propagandy stejně důležitou roli jako malba, kresba a grafika v obdobích předchozích. Uvádí však i jisté výhody kresby a malby oproti dobové fotografii z hlediska jejich snadnější stylizace. Tu fotografie v takové míře neumožňuje.

V další části textu si pak detailněji všimá motivů či prvků, které do obsahu děje propagandistických plakátů vstupují, ať již jako prvky akcentované, nebo prvky symbolizující. Na konkrétních příkladech uvádí národní symboly, významné politické a vojenské postavy, postavy mytické, různé druhy alegorií, varianty perzifikací národa, témata náboženská, různě pojímané zobrazení přítele a nepřítele, téma zdravotnictví, témata žen a dětí v době války, samozřejmě vojáka, roli koloniální politiky, vyjádření sounáležitosti s dalšími státy Dohody či Ústřední mocnosti apod. Objevují se i propagandistické plakáty propagující různé druhy výrobků, z jejichž prodeje jde část tržeb na financování válečného průmyslu i plakáty prezentující vyloženě charitativní aktivity. Na obou válčících stranách se na propagandistických plakátech využívá i téma technického pokroku spojeného s válečným průmyslem.

V následující kapitole pan Beer objasňuje metodologii disertační práce. Charakterizuje ji jako metodu komparativní, řídící se čtyřmi základními pravidly. První spočívá v ujasnění si toho, co komparujeme, druhé pravidlo určuje cíle, které sledujeme, třetí stanovuje kritéria komparace, čtvrtým pravidlem je určení vztahu komparace k časové ose. Všechna tato pravidla pan Beer velmi podrobně a svědomitě definuje a lze konstatovat, že se ve výzkumné části těmito pravidly svědomitě řídí.

V implementaci metody ve výzkumné části práce, která se věnuje propagandistickým plakátům, sleduje disertace prvky, které jsou součástí budovaného obrazového prostoru, jejich kulturní kategorii a na co v základním obsahovém plánu plakát upozorňuje.

Vzorek pro výzkum byl shromážděn z celků sbírek plakátů ve veřejně přístupných digitálních archivech z různých zemí. Celkově se jedná o pět set plakátů pro každou zemi. Je to úctyhodné množství, přesto bych si dovolil drobnější, podle mého názoru však důležitou připomínku. Je velkou výhodou badatele, že současné možnosti digitalizovaných archivů umožňují seznámit se se skutečně obrovským množstvím obrazového i archivního materiálu a pracovat s ním. Nevýhodou však je, že vizuální vypovídací hodnota v případě výtvarných děl, je ve značně míře omezena už tím, že obrázky vizuálně vnímáme na monitoru, který nedává záruku správného barevného podání, není schopen objektivního představení skutečného rozměru, ani zprostředkování fyzické kvality konkrétního plakátu či letáku. Je to vlastně stejný případ, jako když si v knize prohlížíme reprodukce obrazů konkrétní umělecké sbírky a pak jsme často velmi překvapeni, jak obrazy skutečně vypadají a působí v okamžiku, kdy je máme možnost vidět v jejich fyzické podobě. Není to výtka autorovi práce, jen upozornění na limity, které vizuální vnímání digitalizovaných obrazů představuje.

Jak student uvádí, práce se prostorově vymezuje na Německé císařství a Francii jako na dva reprezentativní aktéry první světové války, zastupující Ústřední mocnosti a státy Dohody. Výzkumné otázky představují několik kategorií, které formou v podstatě kvantitativní komparace sledují dílčí prvky na plakátech užitých motivů, symbolů, akcentovaných postav apod. Výzkumná část práce je rozdělena na část francouzskou a německou. Oběma částem předchází podrobnější představení využitých zdrojů.

Následující kapitola je věnovaná Francii v první světové válce, včetně hlubšího historického exkurzu, dále tématům francouzské propagandy a vybraným výtvarným umělcům, kteří se ve své tvorbě v propagandě angažovali. Stejně strukturovaným způsobem student zpracovává Německo v další kapitole. V obou případech shromáždil obdivuhodné množství obrazového materiálu. K jednotlivým vybraným reprodukováným plakátům přiřazuje rozsáhlý rozbor, ve kterém se věnuje formální i obsahové stránce, symbolice užitých motivů a prvků, obrazovým metaforám, zobrazení významných a pro národ důležitých osobností, atd. Zabývá se ale i obrazovou kompozicí s hierarchizací jednotlivých obrazových plánů, dominující lokální

barevné skvrny, či různorodosti využití písma, včetně vztahu psaného textu a obrazové části plakátu.

V medailóncích jednotlivých umělců pan Beer krátce zmiňuje základní životopisná data a na konkrétních příkladech charakterizuje jejich uměleckou tvorbu.

V následující části práce student komparuje ve výzkumné části shromážděná data a staví vedle sebe četnost v plakátech využitých témat, motivů a prvků. Jedná se v podstatě o kvantitativní porovnání výsledků analýz vybraných vzorků obou zkoumaných reprezentativních aktivistů válečného konfliktu.

V závěru práce pan Beer znovu definuje cíl práce, kterým byla snaha analyzovat a komparovat tři základní výzkumné otázky, kterými jsou: užití výtvarné prvky, kulturní kategorizace a užití konkrétních fenoménů na plakátech.

Podle mého názoru disertační práce pana Beera je, co do množství shromážděného obrazového materiálu a využití odpovídající literatury i analytických závěrů výzkumu, velmi poctivě provedená a metodicky velmi dobře a přehledně koncipovaná.

K hodnocení prezentace konkrétních historických fakt a jejich začlenění do relevantních historických souvislostí se, vzhledem ke svému oborovému zaměření, necítím však příliš kompetentní.

Práci pana Mgr. Beera **doporučuji k obhajobě**, nemám výraznější výtky, snad mimo místy nepříliš jazykově obratné formulování rozborů konkrétních děl, které však jejich srozumitelnosti příliš neubírá.

Jaroslav J. Alt

V Trstěnici dne 24. 7. 2022